

50

40

30

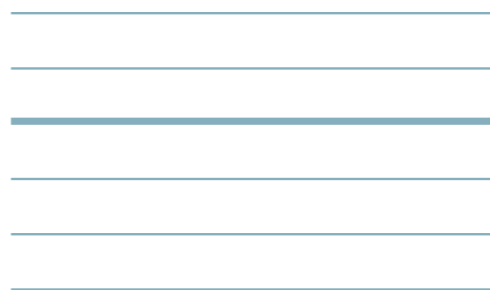
100
90
80
70
60
50
40
30
20
10
0
-10

Nieuw Haags Peil

Haagse economie houdt behoorlijk stand

Samenvatting

Colofon

Samenstelling:

Rabobank Nederland, Kennis en Economisch Onderzoek

Redactie:

Rogier Aalders, Thijs Geijer, Willem van der Velden

Vormgeving:

Knijnenburgproducties.nl

Afsluitdatum:

8 januari 2010

In opdracht van:

Gemeente Den Haag
Rabobank Den Haag en omgeving

Contactadres:

Gemeente Den Haag
Spui 70
Postbus 12600, 2500 DJ Den Haag
Telefoon 14070
www.denhaag.nl

Rabobank Den Haag en omgeving
Bezuidenhoutseweg 5
Postbus 11695, 2502 AR Den Haag
Telefoon (070) 371 88 88
www.rabobank.nl/denhaag

Deze brochure is een samenvatting van een uitgebreidere rapportage die is te raadplegen op www.rabobank.nl/denhaag

Samenvatting en conclusies

Voor u ligt de samenvatting van de uitgave **Nieuw Haags Peil** een initiatief van Rabobank Den Haag en omgeving en de gemeente Den Haag. Dit onderzoek geeft een zo actueel mogelijk beeld van de gang van zaken in de Haagse economie, tegen de achtergrond van de huidige economische omgeving. Hiervoor is de Haagse economie op een aantal indicatoren vergeleken met Nederland en het stadsgewest Haaglanden¹.

Vanaf het derde kwartaal van 2009 was in Nederland de recessie officieel voorbij. Veel indicatoren nuanceren echter dit ogenschijnlijk goede nieuws, zowel landelijk als regionaal. Een verdere verbetering op de Haagse woningmarkt (waarvan in het tweede kwartaal signalen zichtbaar waren) bleef in het derde kwartaal van 2009 uit. De prijs van verkochte woningen steeg iets maar het aantal verkochte woningen en de 'etalagetijd' verbeterde niet. Wel lijkt de bodem van de woningmarkt in zicht te zijn. Het aantal werkzoekenden bleef in Den Haag stabiel, wat beter was dan landelijk, waar de werkloosheid duidelijk stijgt. Het aantal mensen in de bijstand bleef echter toenemen.

Twee sectoren zijn van grote invloed op de Haagse economie: de zakelijke dienstverlening en de overheid. In veel branches van de zakelijke dienstverlening gaat het nog niet zo slecht. In de 'overige zakelijke dienstverlening', waarin zich het gros van de werkgelegenheid bevindt, zijn de werkgelegenheidsverwachtingen echter weinig positief. Op hoofdlijnen is het actuele ondernemersoordeel van de Haagse ondernemers in de dienstverlening iets positiever dan landelijk het geval is.

De overheid en dan voornamelijk de Rijksoverheid moet flink bezuinigen. Gezien het belang van deze sector voor de Haagse economie zal dit in de Hofstad zeker niet ongemerkt voorbijgaan. Toch zijn de voorspellingen voor het komende jaar (2010) nog niet negatief, omdat de overheid meer is dan alleen het Rijk en op een aantal terreinen ook een grotere inzet van ambtenaren nodig is. Bovendien leert het verleden dat snijden in het aantal overheidsarbeidsplaatsen weerbarstig is, maar dit is uiteraard geen garantie voor de toekomst.

Per saldo, en vergeleken met het landelijke beeld, lijkt de Haagse economie in deze turbulente tijd redelijk stand te houden. Dit wordt ondersteund door een verhoudingsgewijs (en tot op dit moment) stabiele woning- en arbeidsmarkt. Landelijk wordt een verdere groei van de werkloosheid verwacht, hoewel het conjuncturele dieptepunt inmiddels achter ons ligt. Het is niet waarschijnlijk dat Den Haag zich hieraan kan onttrekken, maar als men er in slaagt om – in navolging van de afgelopen kwartalen – de krimp beperkt te houden, dan is dat een goede indicatie voor de kracht van de economie van de Hofstad.

¹ De gemeenten Delft, Den Haag, Leidschendam-Voorburg, Midden-Delfland, Pijnacker-Nootdorp, Rijswijk, Wassenaar, Westland en Zoetermeer. Deze definitie wordt in dit hele rapport gehanteerd.

1 Economische omgeving

Met een lichte groei van 0,4% krabbelde de Nederlandse economie in het 3e kwartaal van 2009 op uit de recessie. De scherpe daling van het volume van de Nederlandse economie in de kwartalen daarvoor maakt dat dit echter een eerste wankelende stap uit een diep dal is. Dat er naar alle waarschijnlijkheid ook geen sprake is van een snel herstel dat ons terugbrengt naar het 'oude' niveau vertaalt zich ondermeer in een verwachte economische groei van 1% in 2010².

Een van de redenen voor het lichte herstel in het 3e kwartaal was het aantrekken van het exportvolume. Dit verbeterde onder invloed van een toename van de productie bij de belangrijkste handelspartners. Voor 2010 is de verwachting dat het exportvolume met 4½% zal toenemen, een groei die echter een stuk lager is dan de groei die in de periode 2004-2007 gerealiseerd werd. De stemming onder producenten en consumenten verbeterde licht in de periode tot oktober 2009. Desondanks waren het productievolume, de private investeringen en de consumentenbestedingen een stuk lager dan een jaar eerder. De verwachting voor 2010 is dat investeringen en consumentenbestedingen een verdere daling laten zien (respectievelijk -3¾ en -1%). Consumenten zullen ook in 2010 nog twijfelen over het uitgeven van hun geld, dit komt deels doordat de effecten van de recessie op de arbeidsmarkt pas met enige vertraging merkbaar zullen worden. Door deze 'correctie' op de arbeidsmarkt zal de gemiddelde werkloosheid in 2010 verder oplopen richting 7%.

Onzekerheid bestaat er ook over hoe de overheid haar begrotingstekort zal terugbrengen in de komende jaren. Dit zal moeten worden bereikt met zeer forse bezuinigingen en lastenverzwaringen. De timing van dit soort maatregelen is essentieel aangezien vermeden dient te worden dat prille economische groei in de kiem gesmoord wordt. Ongetwijfeld zullen bezuinigingen het grootste deel van het geslagen gat moeten vullen. Een beperking van de overheidsuitgaven zal ook effecten hebben voor de werkgelegenheid bij de overheid (Rijk en in het verlengde daarvan ook de lagere overheden), wat niet zonder gevolgen zal blijven voor de Haagse economie, omdat deze zowel direct (werkgelegenheid) als indirect (bedrijfsrelaties en koopkracht) relatief sterk van de overheid afhankelijk is.

Kortlopende indicatoren (waaronder de ontwikkeling van de werkgelegenheid en de mondiale conjunctuurontwikkeling) verraden momenteel eerder meevallers dan tegenvallers. Hoewel het absoluut nog te vroeg is om hieruit conclusies te trekken, voeden deze signalen wel de gedachte dat de recessie minder diepe sporen zal trekken dan aanvankelijk werd gevreesd.

² Rabobank – Visie op 2010

2 De woningmarkt in de Regio Den Haag

Uit de vorige editie van het Nieuw Haags Peil bleek dat de huizenmarkt in de regio Den Haag een opleving kende in het 2e kwartaal van 2009, vergeleken met het 1e kwartaal van dat jaar. Op basis van de voorlopige gegevens over het 3e kwartaal moeten we helaas concluderen, dat deze opgaande lijn niet is doorgezet. Wel lag het aantal verkochte woningen in het derde kwartaal zo'n 5% boven het niveau van het eerste kwartaal. Op grond van deze cijfers lijkt het er op dat de markt enigszins in evenwicht is gekomen, wat er op zou kunnen duiden dat de markt inmiddels de bodem heeft bereikt. Aan de andere kant kunnen we ook niet uitsluiten dat het een kunstmatige rust is, waarvan sprake kan zijn als moeilijk verkoopbare woningen tijdelijk uit de verkoop zijn gehaald. Als we naar de gemiddelde transactieprijs kijken, dan zien we binnen de regio een diffuus beeld. In Haaglanden steeg de prijs marginaal (+1%, gelijk aan het tweede kwartaal). Daarmee kwam deze uit op € 216.000, vrijwel gelijk aan het niveau van het derde kwartaal van 2008. Dit beeld is gunstiger dan in geheel Nederland. In Den Haag was echter sprake van een daling van de gemiddelde verkoopprijs in het derde kwartaal (vergeleken met een kwartaal eerder) met ruim 3%³. Naar segment zien we in de stad wel grote verschillen. De prijsvorming van eengezinswoningen was met +5% aanmerkelijk beter dan die van appartementen (-5%). De samenstelling van het pakket verkochte woningen is daarmee ook van invloed op de totale prijsontwikkeling. De gemiddelde tijd dat een huis te koop stond, bleef in de regio nagenoeg gelijk en kwam uit op 82 dagen. In Den Haag zien we een iets positiever beeld; zowel voor de eengezinswoningen als de appartementen daalde de gemiddelde verkooptijd met ca 5%.

Dat de woningmarkt nog lang niet terug is op haar oude niveau, blijkt als de cijfers van het 3e kwartaal 2009 met die van een jaar eerder worden vergeleken. Het aantal verkochte woningen lag in het derde kwartaal van 2009 maar liefst 34% lager dan in hetzelfde kwartaal van 2008. Voor de regio Haaglanden (exclusief Den Haag) bedroeg de krimp 28%.

Over de afgelopen vier kwartalen zien we zowel in Den Haag als in de regio (exclusief Den Haag) een geringe daling van de gerealiseerde verkoopprijs met 0,4, respectievelijk 0,8%. Landelijk daalde in deze periode de gemiddelde transactieprijs met 7%. Per saldo lijkt de woningmarkt in de stad en de regio in een iets rustiger vaarwater te zitten dan landelijk het geval is, maar de cijfers zijn nog te fragiel om van herstel te kunnen spreken. In het beste geval is van stabilisatie sprake.

³ Bron: Ontwikkeling koopmarkt Den Haag 3e kwartaal 2009; Gemeente Den Haag.

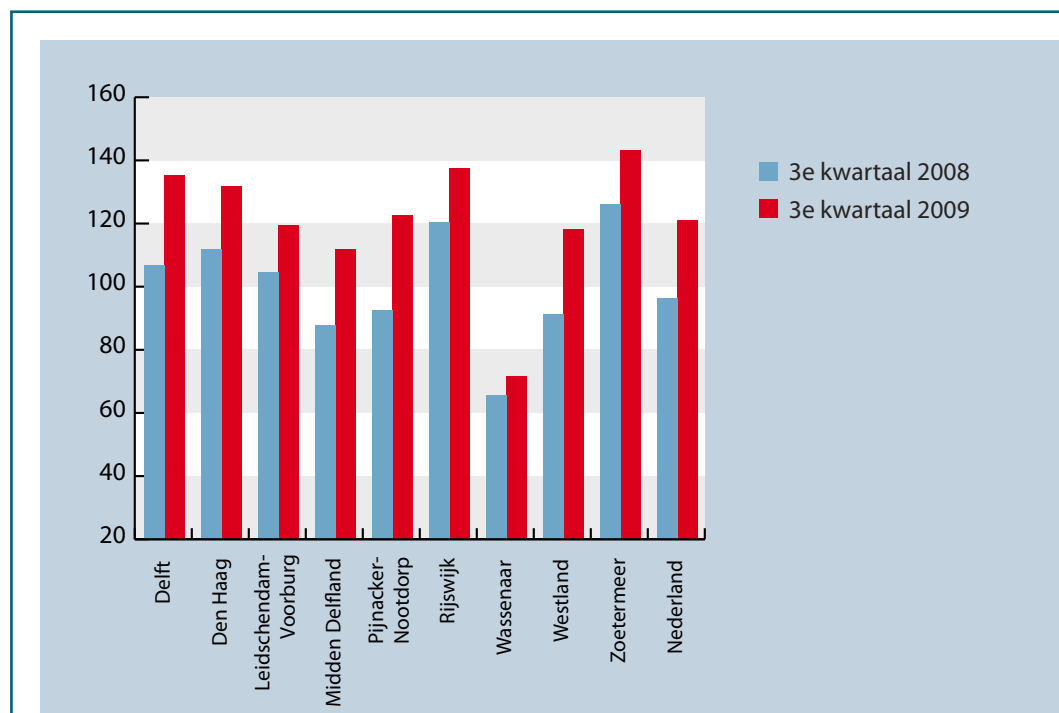
De Rabobank-betalbaarheidsindex meet de betaalbaarheid van een gemiddelde koopwoning voor een gezin met een gemiddeld huishoudinkomen in Nederland. Deze index maakt onderscheid tussen de betaalbaarheid voor starters (110% financiering) en doorstromers (70% financiering) bij de aanschaf van een nieuwe woning. Heeft de index een waarde van 100, dan bedragen de bruto maandlasten 30% van het bruto inkomen, rekenend met een gemiddeld geprijsde woning en een huishouden met een gemiddeld gezinsinkomen. Is de indexwaarde hoger dan 100, dan bedragen de bruto maandlasten minder dan 30% van het bruto inkomen. Een hogere index betekent dus een betere betaalbaarheid.

De betaalbaarheidsindex voor woningen in de regio Haaglanden was ook in het derde kwartaal van 2009 een stuk hoger dan een jaar eerder. Naar verhouding kenden vooral Pijnacker-Nootdorp en het Westland een sterke toename in de betaalbaarheid.

Cijfers voor de gemeente Den Haag laten echter zien dat de betaalbaarheid afnam ten opzichte van een kwartaal eerder. Dit kwam doordat de huizenprijzen weer wat stegen.

Doordat de huizenprijzen weer wat aantrekken, de hypotheekrente niet verder daalt en de nominale inkomens niet verder zullen stijgen is de verwachting dat de betaalbaarheid voorlopig niet meer zal verbeteren. Dit kan een dempend effect hebben op het herstel van de woningmarkt. Aan de andere kant kan het ook een signaal zijn voor aspirant kopers, die de mogelijkheid en zekerheid hebben om een huis te kopen, om nu hun slag te slaan. Dit zullen vaak starters op de woningmarkt zijn.

Betalbaarheidsindex Haaglanden

Bron: Rabobank

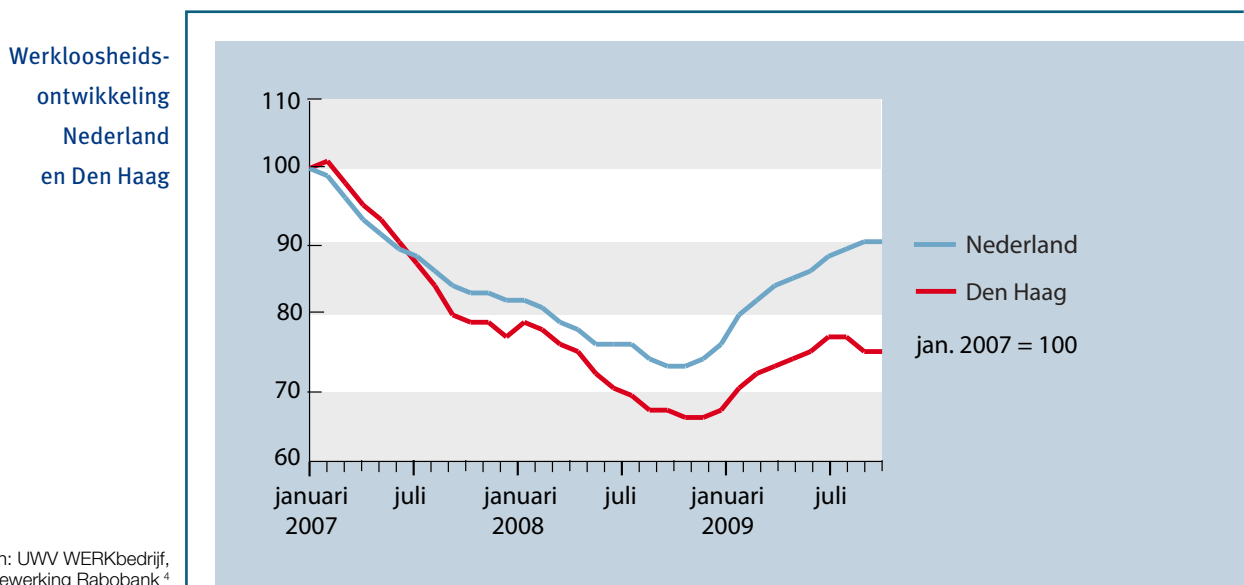
3 De Haagse arbeidsmarkt

De ontwikkeling van de werkgelegenheid volgt met enige vertraging het conjunctuurbeeld. Hoewel de werkloosheid tot op heden minder snel oploopt dan aanvankelijk werd gevreesd, is er alle reden om de vinger goed aan de pols te houden. In dit geval kijken we naar het aantal Niet Werkende Werkzoekenden ('NWW'ers') en aansluitend naar het aantal mensen dat een beroep doet op de bijstand.

In de werkgelegenheidsontwikkeling in Den Haag is het effect van de recessie tot nu toe slechts beperkt zichtbaar. Den Haag telde in september 2009 18.500 werkzoekenden. Van hen was 20% tussen de 15 en 30 jaar, iets minder dan 40% tussen de 30 en 45 jaar en de overige 40% was ouder dan 45. Verder had een derde van deze werklozen geen of alleen basisonderwijs gevolgd, een kwart van hen had een VMBO-diploma, nog een kwart had een MBO-, HAVO- of VWO-diploma en de resterende 15% had een HBO of WO diploma.

Het aantal NWW'ers in Den Haag is recentelijk (tot en het derde kwartaal van 2009 en vergeleken met een kwartaal eerder) minder snel gestegen dan landelijk het geval was. In Den Haag nam dit aantal met 2,4% af terwijl het in Nederland 0,4% toenam. De daling in Den Haag trad bij alle drie de leeftijdsgroepen op, Nederland kende juist een stijging over de gehele linie en vooral bij de jongere werklozen. Tegelijkertijd daalde zowel in Den Haag als in Nederland het aantal laagopgeleide NWW'ers. Het aantal hoogopgeleide NWW'ers nam in Den Haag en Nederland echter toe, hetgeen kan voortkomen uit het zogenoemde schoolverlaterseffect, dat juist in het derde kwartaal speelt.

De sterkste stijging van het aantal mensen dat op zoek was naar werk heeft zich voorgedaan onder jongeren en hoogopgeleiden. Het aantal ouderen en laag opgeleiden NWW'ers is tot op heden veel minder gevoelig voor de effecten van de recessie gebleken.

⁴ De cijfers van het UWV Werkbedrijf die ten grondslag liggen aan deze figuren zijn hoger dan die de gemeente Den Haag hanteert. Om Den Haag met Nederland te vergelijken is er echter voor gekozen om van de cijfers van het UWV Werkbedrijf uit te gaan.

Het beeld van de hoogopgeleiden is opvallend. Aangenomen mag worden, dat zij gemakkelijker een andere baan kunnen vinden dan werklozen met een lage opleiding.

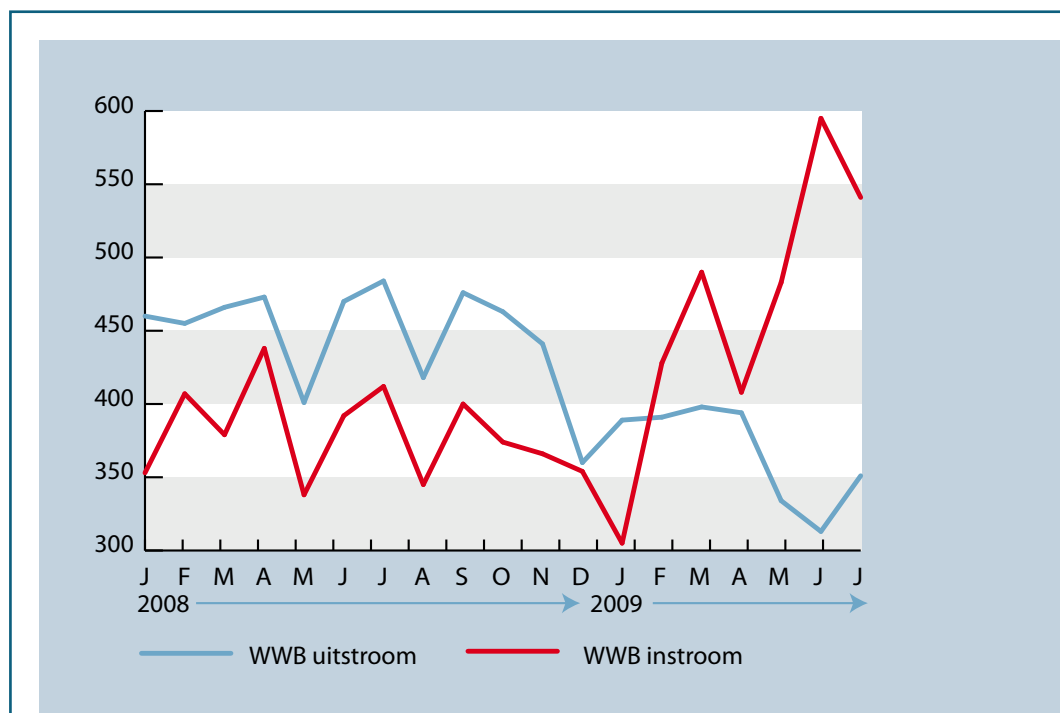
De ontwikkeling van het aantal uitkeringen op basis van de Wet Werk en Bijstand ('WWB') toont aan dat in Den Haag steeds meer mensen een beroep op de bijstand doen. Onder de WWB vallen alle bijstandsontvangers die in principe beschikbaar zijn om toe te treden tot de arbeidsmarkt.

De stijgende lijn die in januari werd ingezet, werd alleen in augustus en september doorbroken. Daarna steeg het aantal WWB'ers echter weer verder richting de 17.000. Sinds januari 2009 heeft er een totale toename

met ongeveer 1.200 personen plaatsgevonden. Dit beeld is dus aanmerkelijk minder gunstig dan dat we bij de werkloosheid zagen. Het is op voorhand lastig om hiervoor een verklaring te geven. Zo kan men een beroep doen op de bijstand als het recht op WW is beëindigd, maar het kunnen ook zogenoemde ZZP-ers zijn, die bij verlies van inkomsten op de bijstand een beroep doen. De laatste tijd komen er steeds meer signalen, dat de meevallende stijging van de werkloosheid ook (naast de deeltijd-WW) mede te danken is aan ZZP-ers die de klappen opvangen.

Verder is ter illustratie de instroom van het aantal personen met een nieuw toegekende uitkering afgezet tegen het aantal personen waarvan de uitkering is beëindigd (instroom ten opzichte van uitstroom). Een score lager dan 1 betekent dat de uitstroom groter was dan de instroom, en andersom. Tot en met november 2009 waren juni en juli de maanden met de grootste instroom in de bijstand.

Aantal WWB-uitkeringen en verhouding WWB in- en uitstroom, 2008-2009

Bron: Gemeente Den Haag, bewerking Rabobank

4 Sectorverkenning: Zakelijke dienstverlening

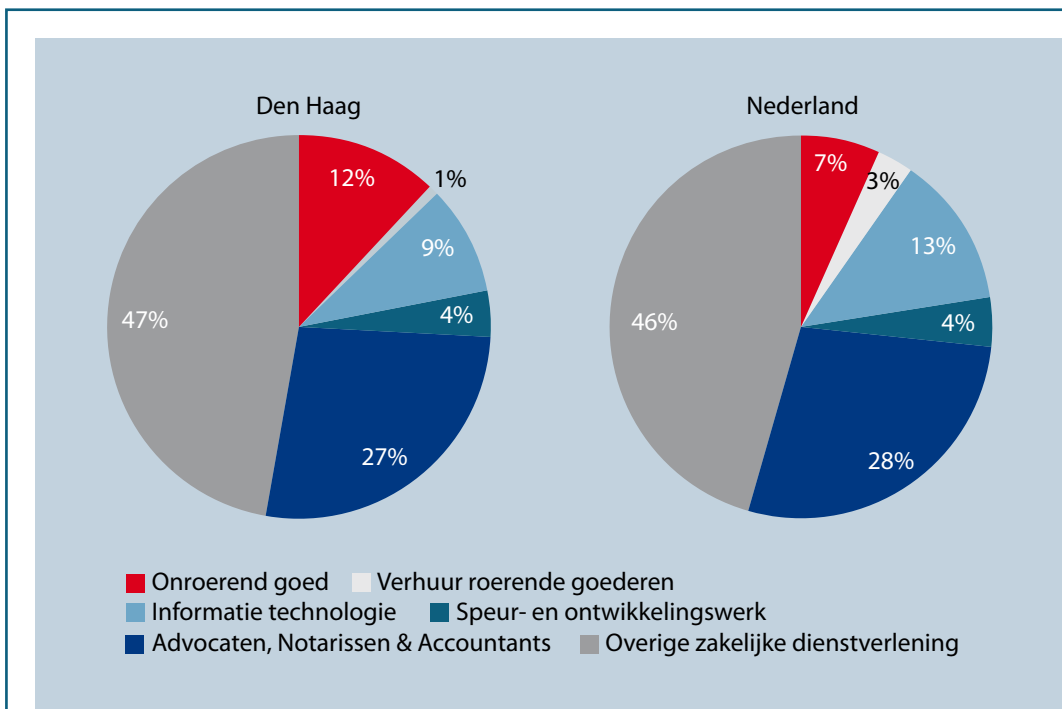
De sector zakelijke dienstverlening telt in Den Haag bijna 9.500 vestigingen en meer dan 45.000 banen. De zakelijke dienstverlening is daarmee in termen van werkgelegenheid de tweede sector in Den Haag (na de overheid). De zakelijke dienstverlening kent een grote diversiteit en is globaal in te delen naar adviesdiensten (onder andere projectontwikkeling, ICT, advocaten/notarissen & accountants) en facilitaire diensten (onder andere schoonmaakbedrijven en uitzendbureaus).

In de onderstaande figuren is het relatieve belang in de werkgelegenheid van de totale zakelijke dienstverlening weergegeven per branche. Hieruit blijkt dat de verdeling over de branches in Den Haag weinig verschilt van die in Nederland als geheel. Bij beiden is de overige zakelijke dienstverlening qua werkgelegenheid goed voor bijna de helft van het totale aantal banen. De branche 'advocaten, notarissen & accountants' vertegenwoordigt meer dan een kwart van de werkgelegenheid in de sector. Verder kent Den Haag meer vastgoed gerelateerde werkgelegenheid, dankzij relatief veel banen in de vastgoedontwikkeling en -handel. De branche 'informatie technologie' is in Den Haag minder sterk aanwezig. Dit is op zich niet verwonderlijk aangezien andere gemeenten in de regio (zoals Zoetermeer) zich meer op deze bedrijvigheid richten.

De bedrijfsdynamiek (starters, overige oprichtingen en opheffingen) vormt een goede indicator voor de gang van zaken in het bedrijfsleven. Uit de cijfers van de Kamer van Koophandel tot en met het derde kwartaal van 2009 kunnen we het volgende concluderen.

Het starterspercentage van de Haagse dienstverleners blijft op niveau en ligt iets hoger dan voor het totale bedrijfsleven. Het aantal overige oprichtingen blijft echter achter. De Haagse dienstverle-

Grootte van de werkgelegenheid per branche in Den Haag (2008) en Nederland (2008)

Bron: LISA, bewerking Rabobank

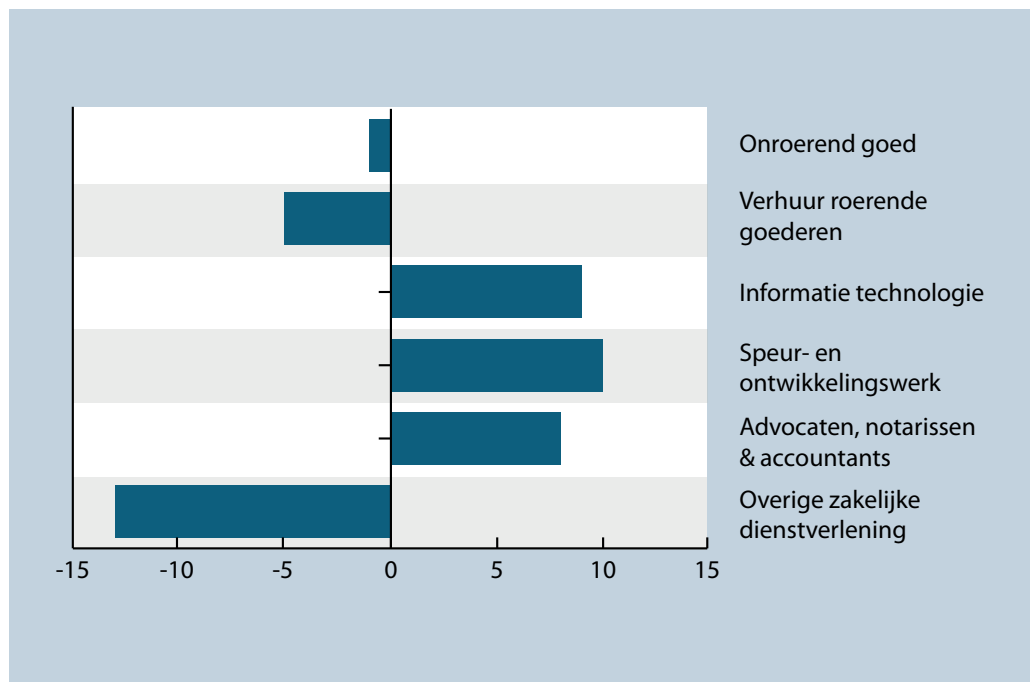
ners scoren relatief gunstig bij het aantal opheffingen. Als we de sector meer in detail bekijken, dan is bij de rechtskundige en administratieve dienstverleners en de reclamebureaus sprake van een positieve dynamiek. De schoonmaakbedrijven kenden in het derde kwartaal relatief veel opheffingen. De lastige conjunctuur zien we terug in een lager starterscijfer bij de groep uitzendbureaus en beveiliging. Het aandeel opheffingen in deze groep loopt echter nog niet op.

De onderstaande figuur toont de landelijke raming voor de belangrijkste dienstverleners. Rekening houdend met het belang van deze branches voor de Haagse economie en ervan uitgaande dat regionaal weinig verschillen bestaan in de verwachte ontwikkelingen bij de verschillende dienstverleners, zal dit behoorlijke gevolgen hebben voor de werkgelegenheidsontwikkeling in Den Haag. De verwachte groei van de branches informatie technologie, speur- en ontwikkelingswerk en advocaten, notarissen & accountants weegt niet op tegen het verwachte verlies van banen in de overige zakelijke diensten.

Landelijk rekenen we voor 2010 op een banenkrimp in de zakelijke diensten met 0,8%, ofwel 10.000 banen. De Haagse werkgelegenheid in de zakelijke dienstverlening zal vermoedelijk met 1,4% afnemen (650 banen).

De Conjunctuur Enquête Nederland ('COEN') toont hoe ondernemers hun bedrijfsvoering in de afgelopen periode hebben ervaren en wat hun verwachtingen zijn voor de komende tijd. Omdat

Landelijke
verwachte
werkgelegenheids-
ontwikkeling
per branche (2010)

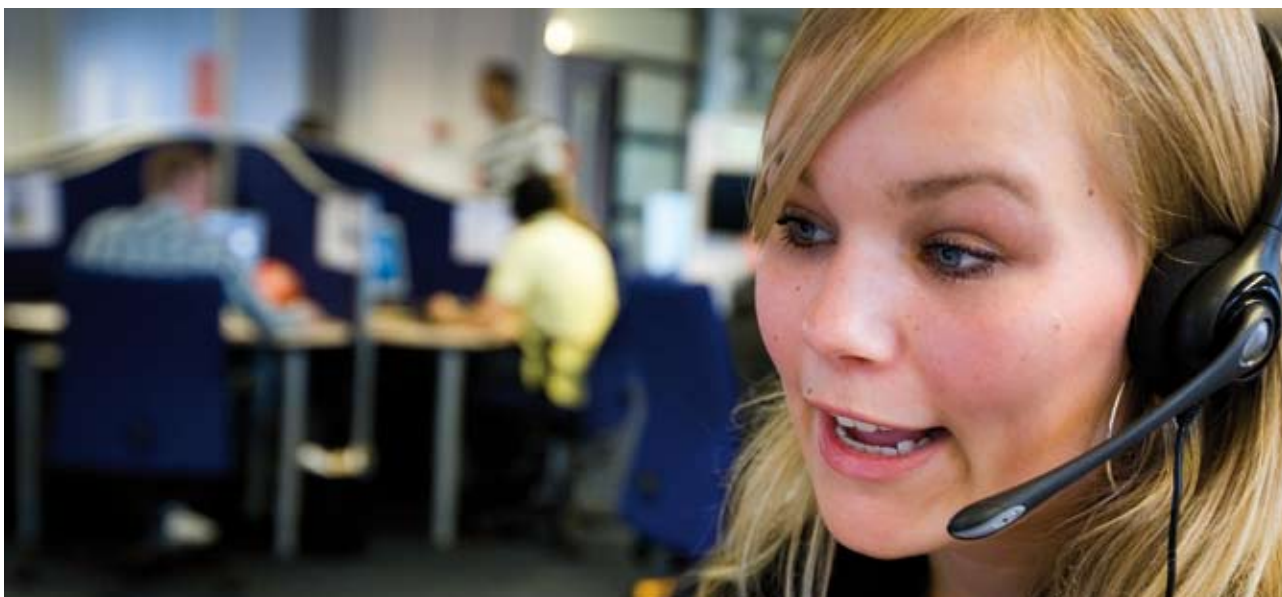

Bron: Rabobank/EIM

het een landelijk uitgevoerd onderzoek is, kunnen we het ondernemersoordeel uit het Kamer van Koophandel gebied Den Haag ⁵ vergelijken met dat van geheel Nederland.

Op hoofdlijnen geven ondernemers in de dienstensectoren verhuur van roerende goederen, zakelijke adviesdiensten, informatietechnologie en facilitaire dienstverlening het volgende oordeel.

- Zowel in geheel Nederland als in het Kamergebied Den Haag zijn de ondernemers duidelijk minder negatief over het komende kwartaal (2009/4) dan over het afgelopen kwartaal (2009/3); dit bevestigt het beeld, dat het conjuncturele dieptepunt waarschijnlijk inmiddels achter ons ligt.
- De zakelijke adviseurs in Den Haag beoordelen het afgelopen kwartaal duidelijk minder negatief dan hun landelijke collega's en voorzien voor het komende kwartaal een substantiële verbetering, zij het minder progressief dan landelijk.
- De IT is een turbulente sector; zowel landelijk als in Den Haag zijn er forse verschillen in het oordeel over het afgelopen en komende kwartaal. Onvoldoende vraag blijft een belangrijke belemmering voor ondernemers in deze sector, zowel landelijk als regionaal.
- De ondernemers in de facilitaire dienstverlening zijn duidelijk minder optimistisch dan hun collega's in de andere dienstverleningsbranches. Kennelijk verwachten zij dat de komende tijd nog scherp naar hun inzet zal worden gekeken (kostenbesparingen), daar waar ondernemers in de andere dienstverleningsbranches vraagherstel zien. De facilitaire dienstverleners in Den Haag zijn over de gehele linie iets minder negatief dan hun collega's elders in het land, maar de eerder geconstateerde hoge 'opheffingsratio' bij de schoonmaakbedrijven in Den Haag is een niet te negeren signaal.

⁵ Het gebied van de kantoren Alphen a/d Rijn, Delft, Den Haag, Leiden, Lisse, Naaldwijk en Zoetermeer. Deze gegevens zijn ontleend aan de COEN die op 16 december 2009 is gepubliceerd en die gebaseerd is op onderzoek gehouden in oktober 2009.

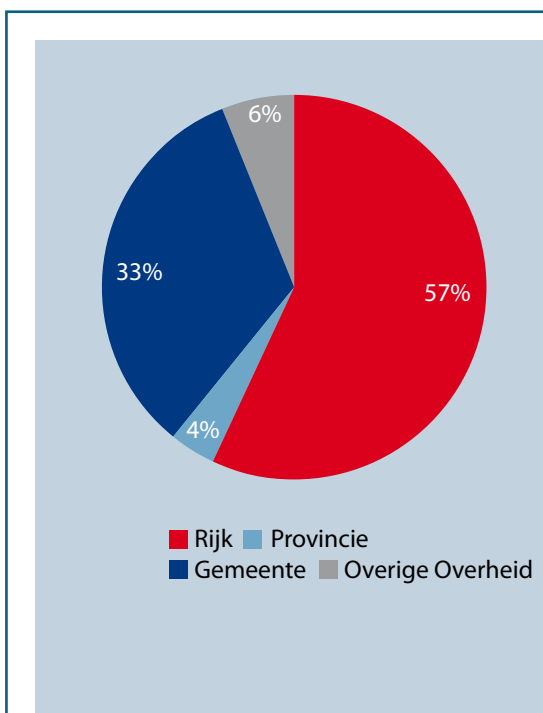
5 Sectorverkenning: Overheid

Den Haag is het politieke centrum van Nederland en daarmee ook het centrum van de werkgelegenheid bij de Rijksoverheid. Meer dan de helft van de overheidswerkgelegenheid in Den Haag zit bij de Rijksoverheid. De ministeries van Defensie en Justitie zijn met ieder 6.000 werknemers de grootste Rijksoverheidsinstanties in Den Haag gevolgd door de ministeries van VROM en Buitenlandse Zaken (beiden meer dan 3.000 ambtenaren) en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties met ongeveer 2.800 ambtenaren⁶. De grootste overheidsinstantie qua werknemers is echter de gemeente Den Haag zelf met meer dan 8.000 werknemers.

Eerder werd al duidelijk dat de totale werkgelegenheid in Den Haag zich in het verleden sterker ontwikkeld heeft dan in Nederland. Uit de figuur blijkt ook dat de werkgelegenheid bij de overheid daar een duidelijk aandeel in heeft gehad. Deze nam in Den Haag van 1998 tot 2000 en van 2003 tot 2005 veel meer toe dan landelijk het geval was. Landelijk nam het aantal overheidsbanen daarentegen vooral toe tussen 2000 en 2003. In de periode na 2002, die gekenmerkt werd door een economische dip, blijft het totale aantal banen in zowel Den Haag als Nederland stabiel. Opvallend is dat juist in die periode de werkgelegenheid bij de overheid in Den Haag zeer sterk toenam. Op basis hiervan lijkt de werkgelegenheid bij de overheid in Den Haag in ieder geval (en voor de beschouwde periode) weinig conjunctuurgevoelig.

Opvallend is dat het aantal banen bij overheidsinstanties na begin 2005 flink afnam terwijl het in die periode economisch beter ging. De economische groei tussen 2006 en 2008 zorgde voor een sterke groei van het totale aantal banen maar bij de overheid is hier niets van terug te zien. In het artikel 'Overheid recessiebestendige werkgever' in Intermediair wordt zelfs gesteld dat de werk-

Verdeling van de
werkgelegenheid bij
de overheid in
Den Haag

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden, bewerking Rabobank

⁶ Het aantal werknemers van ministeries dat daadwerkelijk in Den Haag werkt is een stuk lager. Zo gaat het bij de medewerkers van het Ministerie van Defensie in veel gevallen ook om militairen die alleen in Den Haag als werknemer ingeschreven staan. Daarnaast kennen ook andere ministeries medewerkers die in binnen- of buitenland in de 'buitendienst' werken.

gelegenheid bij de overheid anticyclisch is, doordat een hogere werkloosheid leidt tot meer werk bij onder andere de uitkeringsinstanties.

De huidige situatie verschilt echter sterk van het verleden. Voor de periode 2008 – 2011 was al een flinke inkrimping van de werkgelegenheid bij de overheid ingetekend, vanwege de Nota Vernieuwing Rijksdienst. Hierin hanteert men een daling van 13.000 banen bij het Rijk in de periode tot eind 2011, met als vertrekpunt 115.000 fte's / 120.000 werknemers ⁷ in 2006. Het tijdspad voor deze doelstelling was 1.625 banen in zowel 2008 als 2009, 3.250 banen minder in 2010 en 6.500 banen minder in 2011. Daarbovenop komen nu de bezuinigingen, noodzakelijk ter compensatie van de enorme uitgaven die de overheid heeft gedaan om de economie aan de praat te houden. Hoewel nog onduidelijk is wáár de klappen zullen vallen, lijkt het wel duidelijk dát ze zullen vallen.

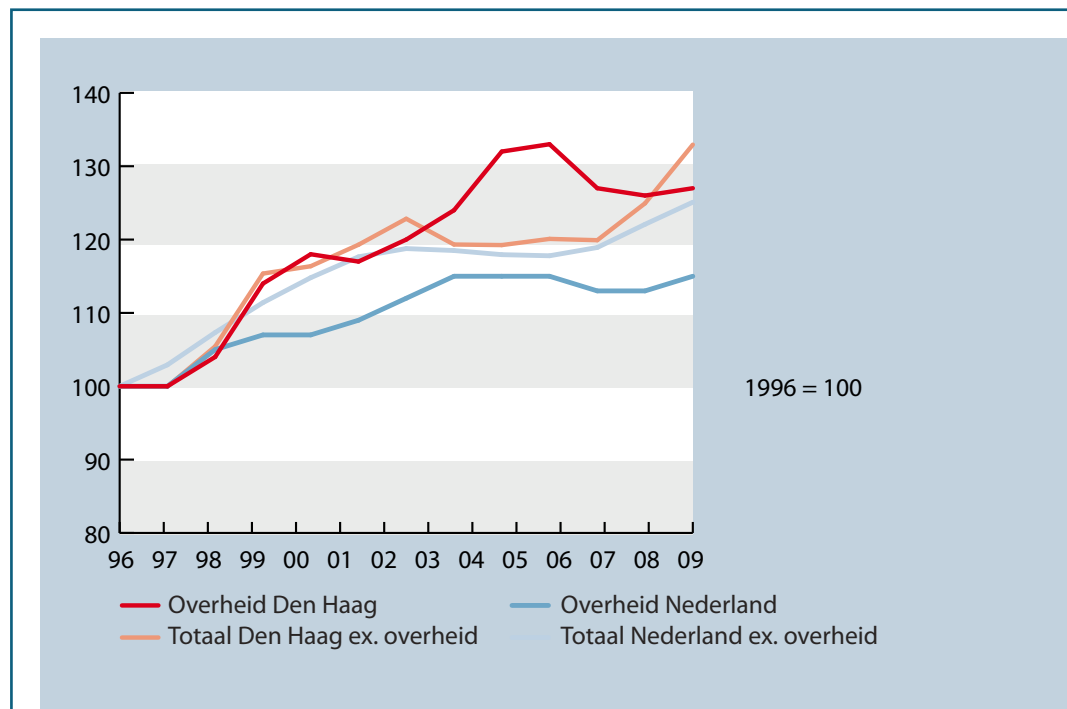
Van de totale banen bij de rijksoverheid bevindt meer dan een kwart zich in Den Haag ⁸. Als de inkrimping van het aantal ambtenaren naar rato zou plaatsvinden, zou het in de jaren 2008 tm. 2011 om een verlies van ongeveer 3.200 banen gaan. Bij de gemeente verwacht men echter dat dit uiteindelijk hoger zal liggen en eerder tussen de 4.000 en 5.000 zal zijn. In het verleden is er al vaker gestreefd naar een kleinere overheid maar zoals de figuur (en de ervaring) laat zien, heeft dit nooit tot een structurele daling geleid. De vraag is nu of de bijzondere omstandigheden en de keiharde bezuinigingsnoodzaak tot een trendbreuk zullen leiden.

Daarbij spelen de volgende factoren ook een rol. Ten eerste signaleerde de Algemene Rekenkamer dat er in de periode tot eind 2011 ook weer 6.600 ambtenaren bijkomen. Dit is het gevolg van

⁷ Kerngegevens overheid 2006

⁸ Op basis van de gegevens uit het werkgelegenheidsregister Haaglanden

Werkgelegenheidsontwikkeling bij de overheid 1996-2008

Bron: LISA, bewerking Rabobank

tussentijdse politieke maatregelen waardoor op verschillende terreinen extra personeel nodig is. Voorbeelden hiervan zijn het grotere beroep dat als gevolg van de crisis wordt gedaan op de sociale verzekeringen en het extra (beleids)werk dat de crisis vraagt.

Ten tweede is het de vraag in hoeverre de bij de overheid geschrapte werkgelegenheid daadwerkelijk verdwijnt. Een bijeffect van dergelijke operaties bij de overheid is dat men meer gebruik gaat maken van de inhuur van externe bureaus. Deels om te adviseren tijdens het reorganisatieproces, maar deels ook om taken over te nemen die na de reorganisatie niet meer door de overheid zelf worden gedaan. Per saldo is dan eerder sprake van verschuiving van werkgelegenheid (van publiek naar privaat) dan van een afname.

Waarschijnlijk hoeft de gemeente minder rigoureuze maatregelen te nemen dan het Rijk. Zo heeft men altijd kritisch geoordeeld over de noodzaak van het werven van nieuwe mensen. Bovendien bestaat er een kritischer houding bij het inschakelen van externe bureaus. Of de gemeente verdere maatregelen zal moeten nemen, is voor een deel afhankelijk van de inkomsten die men ontvangt uit het gemeentefonds. Wanneer deze als gevolg van bezuinigingen bij de Rijksoverheid teruglopen, zal de noodzaak voor gemeenten om haar kosten tegen het licht te houden ook urgenter worden.

Al met al is de verwachting dat de werkgelegenheid bij de Rijksoverheid in Den Haag op termijn zeker zal teruglopen. Doordat de lokale werkgelegenheid zich ook bij andere overheidsinstanties bevindt en de ervaring leert dat krimp bij de overheid een lange remweg heeft en deels gecompenseerd wordt door overheveling van werkzaamheden naar de marktsector, is onze werkgelegenheidsprognose voor de korte termijn (2010) nog licht positief. Deze ramingen wijzen voor de sector 'openbaar bestuur, overheid en onderwijs' op een lichte, maar positieve ontwikkeling met 0,7% groei in 2009 en 0,6% in 2010 voor Den Haag. In absolute zin: een groei van ongeveer 450 banen in 2009 en 400 in 2010. Op de langere termijn, na de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2010 en het opstellen van de nieuwe rijksbegroting in september 2010, bestaat de kans dat dit beeld echter omslaat. Dit is echter sterk afhankelijk van de keuzes die tegen die tijd gemaakt worden en de daadkracht en timing waarmee de bezuinigingsopdrachten worden uitgevoerd.